

نقش ویژگی‌های شخصیتی در خشم و پرخاشگری

زهرا اعتمادی^{۱*}، سپیده کاظمی^۲، تورج هاشمی^۳، نعیمه ماشینچی عباسی^۴^۱دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات آذربایجان شرقی^۲کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه تبریز^۳گروه روان‌شناسی، دانشگاه تبریز^۴دانشجوی دکتری علوم اعصاب شناختی، دانشگاه تبریز

چکیده

خشم، هیجان منفی بوده که برانگیختگی مکرر آن، می‌تواند فعال کننده پرخاشگری باشد. شخصیت در شکل‌گیری و تداوم خشم و پرخاشگری نقش دارد. لذا، هدف پژوهش حاضر، تعیین نقش ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی خشم و پرخاشگری بود. تعداد ۲۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های تبریز به شیوه‌ی نمونه‌گیری خوش‌های انتخاب و از پرسشنامه‌های نئو-فرم کوتاه و پرسشنامه خشم و پرخاشگری پری و باس استفاده شد. نتایج نشان داد که روان‌نحوخوبی و بروونگرایی-دونگرایی رابطه‌ی مثبت و انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و باوجود بودن رابطه‌منفی با تغییرات خشم و پرخاشگری دارند. افراد دارای انعطاف‌پذیری بالا متمایل به خودزوری و افراد دارای توافق‌پذیری بالا، متمایل به گذشت و مهربانی هستند. وجود خصلت با وجود بودن موجب خویشتن‌داری و کارآمدی شده و به کاهش رفتارهای پرخاشگرانه منتهی می‌شود.

کلید واژه‌ها: پرخاشگری؛ خشم؛ روان‌نحوخوبی؛ انعطاف‌پذیری؛ توافق‌جوجی

مقدمه

خشم از تأثیرگذارترین هیجان‌ها در زندگی انسان بوده و در سال‌های اولیه بروز نموده و معمولاً عنوان هیجان منفی طبقه‌بندی می‌شود. برانگیختگی آن به صورت مکرر می‌تواند فعال کننده رفتار پرخاشگرانه بوده و به سازگاری روان‌شناختی و سلامت فردی آسیب رساند (حسن زاده، ۱۳۸۸). صاحب‌نظران معتقدند که پرخاشگری هیجان نبوده بلکه از آثار حالت هیجانی خشم است و برای فرونشاندن آن رخ می‌دهد. در این راستا، سازمان جهانی بهداشت بیان می‌دارد که پرخاشگری استفاده‌عمدی از نیرو یا قدرت فیزیکی، ارتعاب یا تهدید بر خود یا دیگری است که علیه یک گروه یا جامعه صورت گرفته و به آسیب جسمی یا روانی و سوء رشد یا محرومیت منجر می‌گردد (سازمان جهانی بهداشت، ۱۳۸۱؛ به نقل از بشیری خطیبی، ۱۳۹۲).

هرچند خشم و پرخاشگری یکی دانسته و هر یک دارای ویژگی‌های مشخصی هستند که آنها را از هم جدا می‌کند (اولویس، ۱۹۹۹؛ به نقل از گوکلر، ۲۰۰۹). در واقع، پرخاشگری با هدف آزار رساندن به دیگران، حسادت و نفرت و رفتار ویران کننده همراه است (آبایی و توگلاد، ۲۰۰۰). شواهد تجربی زیادی آثار مخرب خشم را در روابط انسانی نشان داده‌اند همچنین اشکال مختلف پرخاشگری در طول زمان بر جنبه‌های مختلف زندگی فردی اجتماعی فرد در آینده اثر می-گذارد (کوب و لاندبرگ، ۱۹۹۲). در این راستا، کاراتناس (۲۰۰۸) در پژوهش خود نشان داد که بین خشم و پرخاشگری رابطه‌ی مثبت وجود دارد، به نحوی که با افزایش خشم، پرخاشگری نیز افزایش می‌یابد. گروهی از صاحب نظران پرخاشگری را پیش‌بینی خشم و فطرت انسان (اکبری، ۱۳۸۵) و عده‌ای دیگر بر اهمیت یادگیری رفتار پرخاشگری از اگوهای تأکید دارند (کربیمی، ۱۳۸۲). با این حال، پرخاشگری از عوامل مختلفی از جمله محیط زندگی (نساجی زواره، ۱۳۸۵)، تعارض‌های خانوادگی (کالاماری و پیمنی، ۲۰۰۳)، تشویق رفتار پرخاشگرانه و تماسای خشونت ناشی می‌شود (اکبری، ۱۳۸۵). از طرفی، یکی از مهم‌ترین عوامل فردی بروز پرخاشگری در افراد، ویژگیها و خصوصیات شخصیتی است، به نحوی که برخی عامل‌های شخصیتی در تسهیل بروز خشم و پرخاشگری، نقش غیرقابل انکاری ایفا می‌کنند.

مک‌کری و جان (۱۹۹۲) شخصیت را در راستای پنج عامل اصلی، شامل روان‌نحوخوبی، بروون‌گرایی، گشودگی در برابر تجربه، توافق‌پذیری و باوجود بودن توصیف می‌کنند. در این دیدگاه، روان‌نحوخوبی به تمایل برای تجربه اضطراب، تنفس، خودمحوری، حسومت، تکانشگری، کمرویی، تفکر غیرمنطقی، افسردگی اطلاق می‌شود؛ بروون‌گرایی، تمایل برای مثبت بودن، قاطعیت، گفته‌می‌شود؛ گشودگی در برابر تجربه، تمایل به کنجکاوی، هنرمندی، خودروزی، هنرمندی، فرماتپندری، فداکاری (سارافینو، ۱۳۸۵) در نظر گرفته می‌شود و در نهایت، با وجود بودن بعنوان تمایل به سازماندهی، کارآمدی، قابلیت اعتماد، خویشتن‌داری و منطق‌گرایی قلمداد می‌شود (جان، ۱۹۸۹؛ به نقل از ارجی و همکاران، ۱۳۸۷). پژوهش‌ها در مورد ویژگی‌های شخصیتی نشان می‌دهند که روان‌نحوخوبه، دارای احساس گناهکاری زیاد (دبیود و سالس، ۱۹۹۹) احساس بیقراری، عدم تضمیم‌گیری، افکار خودکشی (مک‌کری و کاستا، ۱۹۸۶) و مشکلات روانی و افسردگی (آبرامز و همکاران، ۱۹۹۱) هستند. در زمینه ارتباط ابعاد شخصیتی "پنج عامل بزرگ" و پرخاشگری تحقیقات متناقضی وجود دارد. در این راستا، تحقیقات حاکی از آن است که بین روان‌نحوخوبی و پرخاشگری رابطه وجود دارد (سکرتکین، ۲۰۰۳) و برخی تحقیقات این یافته را تأیید کرده‌اند (بیلماز، ۱۹۹۶؛ اسلو، ۱۹۹۹) از طرفی، شبیانی بهار و همکاران (۱۳۸۵) در بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و میزان پرخاشگری در وزشکاران مرد نشان دادند بین بروون‌گرایی و پرخاشگری رابطه مثبت وجود دارد. در مقابل، نتایج پژوهش حسینی (۱۳۷۸) نشان داد که بین بروون‌گرایی و خشم رابطه معنی‌دار وجود ندارد. نتایج تحقیقات ساجیکو (۲۰۰۲) نیز نشان داد که همبستگی مثبتی بین ویژگی‌های شخصیتی روان‌نحوخوبی و بروون‌گرایی با میزان پرخاشگری و همبستگی منفی بین با وجود بودن، توافق‌پذیری و

* e-mail: Etemadi_zcp@yahoo.com

گشودگی نسبت به تجربه با پردازشگری در نوجوانان وجود دارد (سکرتکین، ۲۰۰۳). می‌توان بیان کرد که افراد بروون‌گرا در کنار اجتماعی بودن‌شان، رقابت‌طلبی و بیشتر رفتار جنگ و سبیز از خود نشان می‌دهند و با بیشتر درگیر این مسائل می‌شوند (آتنوی، ۱۹۹۸) و اغلب در جنگ و جدل‌ها غالب‌ترند (شنی بر و چانین، ۱۹۸۷). از آنجا که شخصیت‌های گشوده به تغییرات (اعطاف‌پذیری) جنگ و دعوا در شخصیت شان وجود دارد، در این گونه موقعیت‌ها بسیار شرکت می‌کنند (بونو و همکاران، ۲۰۰۲). از نظر روابط بین فردی، یکی از مهم‌ترین شخصیت‌ها، سازگاری (دلپذیر بودن) است که تحقیقات نشان می‌دهد که این شخصیت با رقابت و دعوا رابطه منفی دارد (آتنوی، ۱۹۹۸؛ بهمن و همکاران، ۲۰۰۲).

پرخاشگری ارتباط تنگاتنگی با ویژگی‌های شخصیتی دارد (استور، ۱۹۹۱؛ به نقل از هرمزی تراز، ۱۳۸۰). روش‌های ابزار خشم از شخصی به شخص دیگر و از موقعیتی به موقعیت دیگر و حتی از فرهنگی به فرهنگ دیگر می‌تواند متفاوت باشد (دمیرز و همکاران، ۲۰۰۲). آنچه باعث توجه پژوهشگران به رفتار پرخاشگرانه شده است، آثار نامطلوب آن بر رفتار بین‌فردی و همچنین آثار ناخواستین آن بر حالات درونی افراد است (ازدمیر و همکاران، ۲۰۱۲). اگر پرخاشگری و خشم خارج از کنترل و مخرب باشد، می‌تواند به مشکلاتی در کار، روابط بین فردی و کیفیت کلی زندگی منجر شود (انجمان روان‌شناسی آمریکا، ۲۰۰۴).

با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته چنین استنباط می‌شود که ابعاد شخصیتی در پرخاشگری و خشم نقش دارد و این دو به نوبه خود در بروز خشونت‌های کلامی و رفتاری در تعاملات بین فردی اثربخشند. این فردیان را می‌توان با این نتیجه توصیف کرد که افرادی که از این دو ابعاد شخصیتی بسیاری برخوردارند، از افرادی با این خصوصیتی بسیاری برخوردارند. این افراد ممکن است از افرادی با این خصوصیتی بسیاری برخوردارند.

روش

شرکت کنندگان

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع مطالعات همستانگی بود. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه‌های تبریز (آزاد و سراسری) در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ تشکیل دادند. نمونه مورد نظر در این پژوهش به صورت نمونه‌گیری تصادفی خوشای انتخاب شدند که شامل ۱۸۷ نفر دانشجو (۹۶ نفر دختر و ۹۱ نفر پسر) بودند.

ابزار

Buss & Perry: این پرسشنامه پرخاشگری باس و پری (Buss & Perry) است که بیش از سی سال قبلاً توسط باس تهیه شده بود (سامانی، ۱۳۸۶) و عامل «پرخاشگری کلامی»، «پرخاشگری بدنی»، «خشم» و «خصوصت» را ارزیابی می‌کند. پرخاشگری بدنی: (۹ عبارت-۲-۵-۲-۲-۱-۱۳-۱۱-۸-۵-۲ عبارت)، پرخاشگری کلامی: (۵ عبارت-۴-۶-۱۴-۲-۲۷-۲۱-۱۳-۱۱-۸-۲-۲۹-۲۵-۲۲-۱۶-۱۳-۱۱-۸-۵-۲ عبارت)، خشم (۷ عبارت-۹-۱۲-۹-۱۸-۱۹-۲۳-۲۸) و خصوصت (۸ عبارت-۳-۷-۱۰-۱۵-۱۷-۲۰-۲۴-۲۰-۲۶) است (ثباتی، ۱۳۸۷). پایابی نمونه اصلی این پرسشنامه توسط سازندگان آن محاسبه شده و برای عوامل پرخاشگری بدنی و کلامی، خشم و خصوصت به ترتیب ۰/۸۰، ۰/۷۷ و ۰/۷۲ گزارش شده است (سامانی، ۱۳۸۶).

شیوه‌ی اجرا

جهت جماعت آوری داده‌ها، پس از کسب مجوزهای لازم و انتخاب نمونه و توجیه نمونه‌ها، نسبت به توزیع پرسشنامه‌ها اقدام شد. پس از جماعت آوری پرسشنامه‌ها، نسبت به استخراج داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها با استفاده از روش تحلیل مسیر اقدام شد.

نتائج

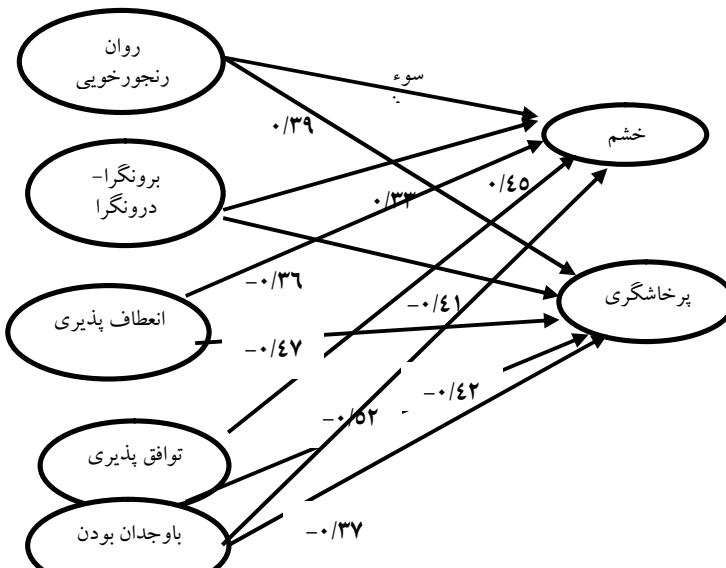
هم راستا با سوال اصلی پژوهش و جهت پژوهی روابط ساختاری بین عامل شخصیت با خشم و پرخاشگری از روش تحلیل مسیر استفاده شد.

نقش ویژگی‌های شخصیتی در خشم و پرخاشگری

جدول ۱

شاخص‌های توصیفی و ضرایب کوواریانس متغیرهای مورد مطالعه

متغیر	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
خشم	۱۷/۹۳	۳/۱۹	۲/۶۱	-	-	-	-	-	-
پرخاشگری	۲۰/۱۳	۴/۷۱	۰/۵۷	۲/۱۴	-	-	-	-	-
روان رنجورخوبی	۲۹/۱۳	۵/۹۲	۰/۴۱	۰/۴۵	۳/۱۷	-	-	-	-
برون گرایی-درون گرایی	۲۱/۳۶	۵/۱۷	۰/۳۹	۰/۳۳	-۰/۳۱	۲/۷۱	-	-	-
انعطاف پذیری	۲۰/۴۱	۴/۸۹	۰/۳۶	-۰/۴۱	-۰/۳۹	۰/۲۸	۲/۵۱	-	-
توافق پذیری	۲۴/۱۷	۵/۶۶	-۰/۴۷	-۰/۵۲	-۰/۳۵	۰/۲۵	۰/۳۳	۲/۱۱	-
باوجودان بودن	۲۳/۹۱	۵/۳۱	-۰/۴۲	-۰/۳۷	-۰/۱۷	۰/۱۴	۰/۲۸	۰/۳۲	۳/۱۶

شکل ۱. مدل مسیرهای علی - ساختاری متغیرهای مورد مطالعه

مندرجات مدل روابط ساختاری نشان می‌دهد که: (الف) روان رنجورخوبی نقش مثبت و معنی‌دار در تغییرات خشم ($B=+0/41$) و پرخاشگری ($B=+0/45$) دارد. (ب) بروون-گرایی-درون گرایینقش مثبت و معنی‌دار در تغییرات خشم ($B=+0/39$) و پرخاشگری ($B=+0/33$) دارد. (ج) انعطاف‌پذیری، نقش منفی و معنی‌دار در تغییرات خشم ($B=-0/36$) و پرخاشگری ($B=-0/41$) دارد. (د) توافق‌پذیری نقش منفی و معنی‌دار در تغییرات خشم ($B=-0/42$) و پرخاشگری ($B=-0/42$) دارد. (ز) باوجودان بودن نقش منفی و معنی‌دار در تغییرات خشم ($B=-0/37$) و پرخاشگری ($B=-0/42$) دارد.

مندرجات شکل فوق نشان می‌دهد که روابط پنج عامل شخصیت با خشم و پرخاشگری معنی‌دار بوده و مدل نظری با مدل اندازه‌گیری برازش مطلوب دارد چرا که (الف) مقادیر خطای برآورد استاندارد (RMSEA) در حد مطلوب قرار دارد. (ب) نسبت $\Delta df/df$ در حد مطلوب قرار دارد. (ج) مقدار شاخص نیکویی برازش و شاخص نیکویی برازش اصلاح شده در حد مطلوب واقع شده است. (د) مقدار شاخص برازش تطبیقی و شاخص برازش هنجار شده نیز در حد مطلوب قرار دارد

جدول ۲

شاخصهای مدل اندازه‌گیری شده

P	NFI	CFI	AGFI	GFI	χ^2/df	df	χ^2	RMSEA
.0001	.96	.97	.96	.97	4/0.06	493	1975	.04

بحث

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش ابعاد پنج گانه شخصیت در خشم و پرخاشگری صورت گرفت. نتایج حاکی از این است. نتایج نشان داد که روان رنجورخوبی و بروون-گرایی-درون گرایینقش مثبت در تغییرات خشم و پرخاشگری داشته و انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و باوجودان بودن نقش منفی در تغییرات خشم‌وپرخاشگری دارند.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان بیان داشت که برخی از پژوهشگران معتقدند که خصوصت، خشم و پرخاشگری می‌توانند در یک ساختار چندبعدی به عنوان مؤلفه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری ظهرور یافته و در موقعیت‌های بین‌فردی اثرات منفی بر جای گذارده و یا اینکه فرد را در معرض آسیب‌های جدی در سیستم‌های بدنی و روان‌شناختی قرار دهنده در این راستا، بعد عاطفیکه مشکل از هیجانات خشم و نفرتو بعد شناختی که شامل افکار منفی در مورد طبیعت انسان، رنجش، بدگمانی و بی‌اعتمادی و بعد رفتاری که به شکل مختلف پرخاشگری‌فیزیکی و یا کلامی ظهرور می‌کنند، پیامدهای برشمده را به همراه دارند (باسو پری ۱۹۹۲).

به اعتقاد کامپنیز (۲۰۰۶) خشم نوع خاصی از خصوصت بوده که با احساس قدرت همراه است، در حالیکه خصوصت یک پاسخ شایع از طرف فرد، در قالب عدم تأیید است. باس و پری (۱۹۹۲) معتقدند خشم پلی بین هر دو نوع پرخاشگری فیزیکی و کلامی و خصوصت‌ایقای نقش می‌کنند.

توضیح اینکه، باس خصوصت را نگرشی می‌داند که در بردارنده ارزیابی منفی و نفرت‌آمیز از اطرافیان است. در تعريفی دیگر، احساسات همراه با خصوصت به مجموعه پیچیده‌های از احساسات و نگرش ها گفته می‌شود که سبب ایجاد رفتارهای پرخاشگرانه و توأم با کینه‌ورزی می‌شود. لذا، خصوصت‌ورزی بعنوان یک استعداد نگرش به سمت ارزیابی منفی قلمداد می‌شود که می‌تواند به نوبه خود باعث تقدیم احساسات خشم‌آلود و رفتار پرخاشگرانه در موقعیت‌ها شود (اسپیلبررس، ۱۹۹۸؛ به نقل از کمالی، ۱۳۸۶).

در تبیین این یافته‌ها می‌توان بیان داشت که روان‌نجرورخوبی، تمایل برای تجربه‌تنش، خصوصت و تکاشگری بوده و برونوگرابی، تمایل به قاطعیت است. افراد حائز انعطاف‌پذیری بالا متمایل به خردورزی بوده و افراد حائز ویزگی تواافق‌پذیری بالا، متمایل به گذشت، مهربانی و فرمانبرداری هستند. از سویی، وجود خصلت باوجودان بودن در فرد موجب خویشتن‌داری، منطق‌گرایی و کارآمدی شده و در مجموع، باعث کاهش پرخاشگری و آزارسانی به دیگران می‌شوند. مبتنی بر یافته‌ها می‌توان استنباط نمود که ویزگیهای شخصیتی قادرند میزان پرخاشگری افراد را پیش‌بینی کنند.

از سویی، به دلیل اینکه شخصیت‌های انعطاف‌پذیر، زمینه‌های کنترل تعارضات و سنتیز بین‌فردی را با خود به همراه دارند، لذا در این گونه موقعیت‌ها چندان مشارکت نمی‌کنند. از طرفی، از نظر آنتونی (۱۹۹۸) و بونو و همکاران (۲۰۰۲). ویزگی‌لذپذیر بودن بعنوان یک عامل بازدارنده در بروز رفتارهای پرخاشگرانه عمل می‌کند.

علاوه بر این، پژوهش‌ها در مورد ویزگیهای شخصیتی نشان می‌دهند که روان‌نجرورها، دارای احساس گناهکاری زیاد (دیوید و سالس، ۱۹۹۹) احساس بیقراری، عدم تصمیم‌گیری، افکار خودکشی (مک کری و کاستا، ۱۹۸۶) و مشکلات روانی و افسردگی (آبرامز و همکاران، ۱۹۹۱) بوده و این عوامل زمینه‌ساز بروز رفتارهای پرخاشگرانه و احساسات خشم‌آمیز را مهیا می‌کنند.

پژوهش حاضر، تنها در دانشجویان و گروه سنی ۱۹-۳۰ ساله انجام شده است. لذا، از لحاظ تعیین به سایر کلاس‌ها و سایر مقاطع سنی و تحصیلی محدودیت دارد. بنابراین توصیه می‌شود این پژوهش در سایر جوامع و با دامنه سنی گسترده‌تر و روی سایر گروه‌های کودکان و نوجوانان اجرا گردد تا نتایج آن بیشتر قابل تعیین باشد.

منابع

- حسینی، سیدمهران (۱۳۷۸). رابطه هیجان‌خواهی، بروزنگرایی و خشم در نوجوانان پسر بزرگوار و عادی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده. دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه فردوسی مشهد.
- سامانی، حمیدرضا (۱۳۸۶). بررسی پایابی و روانی پرسشنامه پرخاشگری باس و پری. روان‌پژوهشی و روان‌شناسی پالینی ایران، ۱۳، ۳۵۹-۳۶۵.
- شعبانی بهار، غلامرضاء عرفانی، نصرالله و هادی پور، مجتبی (۱۳۸۵). مقایسه و بررسی ارتباط بین ویزگیهای شخصیتی و میزان پرخاشگری در ورزشکاران مرد رشته‌های منتخب ورزشی شهرستان همدان. مجله پژوهش در علوم ورزشی، ۴، ۱۱۲-۹۹.
- هرمزی‌نژاد، معصومه (۱۳۸۰). رابطه ساده و چندگانه متغیرهای عزت نفس، اضطراب اجتماعی و کمال‌گرایی با ابراز وجود دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده. دانشگاه شهید‌چمران اهواز.
- Abrams, R. C., Young, R. C., Alexopoulos, G. S., & Holt, J. H. (1991). Neuroticism may be associated with history of depression in the elderly. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 6(7), 483-488.
- Bono, J. E., Boles, T. L., Judge, T. A., & Lauver, K. J. (2002). The role of personality in task and relationship conflict. *Journal of Personality*, 70(3), 1311-1344.
- Calamari, E., & Pini, M. (2003). Dissociative experiences and anger proneness in late adolescent females with different attachment styles. *Journal of Adolescence*, 38, 287-288.
- Koop, C. E., & Lundberg, G. D. (1992). Violence in America: A public health emergency. *Journal of American Medical Association*, 267, 3075-3076.
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60, 175-215.
- Ozdemir, Y., Vazsonyi, A.T., & Cok, F.(2012). Parenting processes and aggression: the role of self-control among Turkish adolescents. *Journal of Adolescence*, 36(1), 65-77.